

A margitszigeti premontrei templom története

A felavatási alkalomból közli

Kiss. Kolos Jenő

érd. alperjel, igazgató

Az 1120-ban Szent Herbertől alapított s alapítási helyéről premontreinek nevezett rend nemcsak hazájában vert hamarosan gyökeret, de már az első évtizedben a művelt nyugat legtöbb államában is meghonosodott, így valószínűleg hazánkban is. Gyors elterjedését legjobban biztosította szent alapítójának apostoli buzgalma s az alapító eszméinek a kor lelki igényeit tekintő realitása. Működésének főpontja az oltári szentség s az egész keresztény tan és erkölcs védelme volt *Takhelinusnak* mindent felforgató anarhiáját szemben s ezzel karöltve a lelkek minél intenzívebb gondozása. A rend gyors elterjedésében sok szerepet játszott alapítójának a római, úgynevezett *Burdin Móric* (VIII. *Gergely*) és *Leo Péter*-féle forradalom, illetve szakadártság megszüntetése körül kifejtett buzgalma és sok érdeme is. Ezek egyben kézenfekvően igazolták azt is, hogy az egyházi primátus harcosai, a világi, monarchikus hatalomnak is érdemes munkásai lehetnek.

A kor exigenciáit minden tekintetben szolgáló lelkes szerzeteseket árpád-házi királyaink is tárt karokkal fogadták. Az ő áldozatkészségük s akkori nemeseink váltság kegyelele a keresztény középkorban több mint ötven premontrei prépostságot emelt. Mi jászóiak *Pázmány Péter* egyháztörténelmi értesítése alapján nagy előszeretettel visszük vissza az első magyar premontrei konvent alapítását *II. Istvánig*, mint a jászóvári prépostsághoz tartozó váradihegyfoki prépostság alapítójáig s tudni véljük azt is, hogy *II. István*, mint világi *III. rendi* testvérünk rendi, fehér ruhánkban temetkezett

el. Mások negatív tényezőkre támaszkodva csak a XII. század nyolcadik tizedének végére teszik s *Gárdnak* tulajdonítják az első premontrei alapítást. Nyílt tér volt ez eddig a vitaközörsre, sőt az ma is, jóllehet a margitszigeti premontrei prépostság alapítását érintő s *II. Endre* és *IV. Béla* által kiadott, ezt az alapítást mintegy szentesítő oklevelek közül az 1245-ben kiadott adománylevélnek következő szavai „*de gratia progenitorum*“ vagyis: *apáink, őseink kegyéből* *III. Bélánál* előbbi korra utalnak, mert ha 1180 után történt volna az alapítás, akkor vagy *atyánk* vagy *nagyatyánk* szóval utalna az oklevél az alapításra. Mindenesetre előbbre visz bennünket, mint a szintén *IV. Béla* által kiadott jászói oklevél, mert az — antecessores-t említve — nem utal ősökre, hanem csak alapítókra. Szaktudósaink is mint a székesfőváros legősibb keresztényközépkori építményét értékelik a premontrei templomot s ezt a megállapítást megerősíti a templom stílusának tisztasága is, ami inkább a XII. század első feléből eredhet, mint a másodikból.

Hagyjuk most a számszerinti dátumozást s állapodjunk meg abban, hogy mindenestre a XII. századba esik a csak most restaurált, illetve a csütörtökiön megáldandó templom és konvent alapítása.

Az ujonnan alapított prépostság első berendezésében, kétségkívül, az alapító által kontemplált élet főbb irányai érvényesültek. Ezt bizonyítják a XIII. századból, mondhatnám, fölös számmal fennmaradt oklevelek is. Ilyen *IV. Bélának* *Izsiás* prior részére 1245-ben kiadott s 1249-ben mintegy kibővített oklevele, de ezt tanúsítja a *Szent Margit* boldoggá avatásáról szóló jegyzőkönyv is, melynek főbb tanúi is a premontrei konvent tagjainak sorából kerültek ki. De nemcsak a tanuk, hanem a magyar, német, latin és olasz nyelven tudó tolmácsok is, kik „*remotis odio et amore, timore praefatio et preeibus*“ mondták el latinul és olaszul a tanuk magyar és német vallomásait.

A birtokügyeket tárgyaló adománylevelek,

eladások, elzálogosítások, visszahelyezések, erőszakoskodások ellen való protestációk s a szoros értelemben vett egyházi oklevelek aktív életéről s élénk levéltári munkásságról tanuskodnak. *Jakab* prépostnak kulturigényeiről a budai káptalan értesít, míg speciálisan fejlett műérzékükről *III. Péter*, leleszi apát és magyarországi vizitátor referál.

Mindezek tizenegyedik századbeli adatok. De a tizenötödik századbeliek is rokonok ezekkel s meggyőznek bennünket arról, hogy e konvent élete jóban-rosszban megegyezett a többi magyar szerzetesek életével. Később azonban jöttek a századvégi eszmeáramlatok s a reformáció s a szerzetesi élet aláhanyatlott. Betetézte ezt a török hódoltság, amely Buda elfoglalásával kapcsolatban a *Szent Klára-egyház*at, a *Szűz Mária*-konventjét, *Szent Mihály*-prepostságát, valamint az Urak Szigetének (az előbbi századok kulturája miatt hívták így) többi egyházi és világi épületeit is a földre sújtotta s legtöbbjét lerombolta. Mit tudnának beszélni a szerzetesek sorsáról, a hódoltság keserveiről a Szegegyről Apácavásárhelyre menekült Boldogasszony Leányai, a premontrei apácák! Mit tudnának a halottak, mit tudnának azok, kik a most régi hivatására felmagasosult harangot elásták! Török katonák vad ordítása, szenvedők mély sóhajtása, haldoklók halálhörgése, pusztító tűz rojogása épületek, falak tompa zuhanása váltja fel a kolostorok csendjét. Gyenge nők, — *Domonkos*-apácák — vagy talán premontreiek a menekülés utolsó perceiben levezik a majd nem négy métermázsas harangot, betakarják földdel s otthonukat mindörökre odahagyják! Később ember, állat, vagy a víz közvetítésével egy szem dió került föléje, kikelt s az évszázadokon kifejtett faóriás gyökerei körültszővik, körülfogták a harangot, mignem egy szerencsés véletlen, egy nyári vihar, 1914-ben kicsavarta a faóriást s a kiemelt földtömegben megtalálták a XLV.—XV. század izlésében öntött harangot. Felirata szerint *Strausz János* öntötte rá a hívők lélek áldozatkészségét s a Boldogságos Szűzhöz intézett német könyör-

gését: „*Könyörögj érettünk, gyarló bűnösökért!*“

Mindezek alapján azt lehet mondani, hogy e harang sorsa jelzi négy évszázadon keresztül a sziget sorsát is. A törökök kitakarodása után is két évszázadon keresztül templom nélkül volt a Boldogasszony-szigete. A Margit-romok között épült emlékkápolna tornyocskájában nem fért volna el a harang. Végre a XVIII. században megindult polgáriásodás más szint adott a szigetnek, a XIX. század pedig igazi céltudatos alkotó munkához fogott itt s a század végén tündérkert lett ismét a letarolt, kirabolt szigetből.

Régi dicsőség elmulásáról, komor másfél-század nyomorúságáról, aléltóságáról, feleledéséről tanuskodhatuk az ősi harang. Most azonban újra szól s egy, a lehetetlenséggel bátran szembeszálló, titáni erővel küzdő hős tízéves munkáját jelzi. Az otthonaikból kiforgatott premontreieknek az évszázadok óta romokban heverő templom felépítésével mutatták meg a reális reménységek útját.

Ezekben akartam én a csütörtöki nap előzményeit és jelentőségét vázolni, röviden érintve és jelezve ama kulturmunkát, melynek újabb megindulása, sok eredménye a Közmunkák Tanácsának, elsősorban pedig *Rakovszky Iván* dr.-nak érdeme. Ennek diadala a csütörtöki ünnep, mely Magyarország kormányzójának s fennkölt lelkü nejének, a királyi ház hercegeinek s közeletlenül kitünőségeinek jelenlétében országos jelentőségűvé s az ország hercegprimásának áldásában és imájában valóban áldottá teszi a csütörtöki napot.

A templom falának emléktáblája, amelyet csütörtökiön, szeptember 29-én avatnak fel, ezt hirdeti:

„*Ezt a templomot építette a magyar premontrei rend a tatárjárás előtti időben, helyreállította a fővárosi Közmunkák Tanácsa 1931/32-ben, főméltóságú Nagybányai vitéz Horthy Miklós áldásos kormányzóságának tizedik évfordulója alkalmából. Főméltóságú Nagybányai Horthy Miklósné iránti hódolatteljes tiszteletének megnyilatkozásul.*“